

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р Никола Аврейски

На: съвкупната научно-преподавателска дейност на *ас. д-р Йорданка Ангелова Стоянова-Тонева* – единствен участник в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент” по професионално направление 9. 1. Национална сигурност (История и теория на обществената сигурност, История на политическите и правните учения и Българската народност и държавност), обявен от Варненския свободен университет „Черноризец Храбър” в „Държавен вестник”, бр. 42 от 7 юни 2022 г.

1. Общо описание на представените материали

Кандидатът е представил всички необходими документи и материали, изисквани за участие в конкурса. От своите над 50 публикации е депозирал само онези 20, които се отнасят до профила на конкурса: 1 индивидуална и 1 колективна монография, 1 индивидуална и 1 колективна студия, 3 статии на английски език в чуждестранни издания (на Чехия, Румъния и Сърбия), индексирани в SCOPUS и Web of Science, 6 индивидуални и 4 колективни статии и доклади в индексирани и реферирани издания и 3 статии и доклади в нереперирани издания. Представените трудове отговарят на изискванията за научни публикации. Приложената справка за изпълнени минимални изисквания на ВСУ към научната и преподавателската дейност на кандидата за получаване на академичната длъжност „доцент” не оставя съмнения в това, че *ас. д-р Йорданка Стоянова-Тонева* е покрила всички изисквания за участие в конкурса.

2. Обща характеристика на научноизследователската, научно-приложната и педагогическата дейност на кандидата

Йорданка Стоянова (бъдеща Тонева) е родена през 1970 г. Последователно става професионален бакалавър по Библиотекознание и библиография на УниБИТ, магистър по История на ВТУ и доктор по Национална сигурност на ВСУ. През първите години от професионалната си реализация работи като

завеждащ специализираната библиотека на Археологическия институт на БАН – филиал Шумен и в Регионалната библиотека „Стилиян Чилингиров” - Шумен, а от 2000 г. до настоящия момент е асистент и старши асистент във ВСУ, където защитава и своята докторска дисертация (2015 г.). Участвала е в 12 курса и обучения за повишаване на квалификацията, включително майсторски клас по Международни отношения и информационни политики, обучение във връзка с Регламента на ЕС за защита на личните данни, майсторски клас по Академично писане и обучение по Методика на академичното преподаване. Член е на Съюза на учените в България – клон Варна и на Македонския научен институт. Ползва английски и руски език. Изтъквам основните параметри на творческата биография на д-р Тонева, за да подчертая, че с времето тя се формира и израства като широкопрофилен учен и преподавател, какъвто всеки български университет би искал да има в своя състав.

3. Оценка на учебно-преподавателската дейност на кандидата

През 2000 г. Йорданка Тонева постъпва като асистент по Нова и най-нова обща история в Катедра „История и Европеистика” на ВСУ, през 2007 г. е прехвърлена в Катедра „Правни науки” на Юридическия факултет, а от 2022 г. е член на Катедра „Сигурност и безопасност”. Имала е шанса да асистира на професорите Снежка Панова, Вълкан Вълканов, Иван Билярски и Стефан Симеонов. Водила е семинарни занятия по дисциплините „История на българската държава и право”, „История на политическите и правните учения”, „Българско обичайно право” и „Българската народност и държавност”. Подготвила е лекции по дисциплината „История на политическите и правните учения” за студентите от задочното обучение, а също лекции и други учебни материали по дисциплината „Българската народност и държавност” за студентите от дистанционното обучение, които са качени в платформата MOODIS. Разработила е две нови учебни програми (по „Методически и познавателни проблеми при формирането на ключови компетентности” и „Организационно-методически подходи на преподаването извън класната стая”) за документалното

осигуряване на учебния процес по придобиване на педагогическа правоспособност. В условията на COVID-пандемията е подготвила много материали като допълнителен електронен ресурс за обучението в он-лайн среда. Доста от семинарните занятия са проведени извънаудиторно в ДА – Варна, Съдебния архив и различни музеи. Давала е консултации и е осъществявала научно ръководство при разработването на студентски курсови работи и доклади за участие в различни студентски форуми у нас и в чужбина. От 2017 г. д-р Тонева е координатор по Програма „Еразъм” за специалността „Право”, като самата тя е участвала в изходяща преподавателска мобилност по Програма „Еразъм+” в Университета HDI „Портукаленсе” в португалския град Порто, в италианския Средиземноморски университет в Реджо де Калабрия и в турския Румели университет в Истанбул. По всичко личи, че 22-годишната преподавателска работа на д-р Тонева във ВСУ заслужава висока оценка.

4. Оценка на научните постижения на кандидата

От първата ѝ публикация през 1996 г. научноизследователските интереси на ас. д-р Тонева с времето се развиват и разширяват. Научната ѝ проблематика става все по-актуална и значима. С оглед на конкурса научните резултати от изследователската ѝ дейност могат условно да бъдат групирани в: публикации в областта на Историята и теорията на обществената сигурност; публикации в сферата на Историята на политическите и правните учения; публикации, третиращи различни проблеми на Българската народност и държавност.

Сред *публикациите по История и теория на обществената сигурност* централно място заема най-мащабното и задълбочено изследване, с което д-р Тонева кандидатства за заемане на академичната длъжност „доцент” - монографичният труд „Република Македония в съвременната балканска геополитика и мястото на българския национален интерес там” с общ обем от 139 страници, издаден през 2018 г. Монографията е публикувана от Дипломатическия институт при Министъра на външните работи на РБългария в резултат на спечелен конкурс за осъвременяване на националната експертиза по

актуални за външната ни политика теми и проблеми. Сам по себе си този факт свидетелства за високите научни достойнства на книгата. Темата на изследването е изключително актуална, като се има предвид превръщането на РСМакедония в горещо поле на стратегически сблъсъци между глобалните сили на нашето време, в които са въввлечени и покровителстваните от тях балкански и други европейски държави. А за нас – българите, тя е твърде чувствителна и дори болезнена. И никак не е чудно, че темата отдавна привлича вниманието не само на българската наука, но и на чуждестранната експертна общност. Долната хронологична граница на изследването е 1992 г., когато започва консолидацията на съвременната македонска държавност, а горната – политическата криза в страната през 2014 – 2017 г. Разкрит е неубедителният отговор на македонския политически елит на големите предизвикателства, свързани с отделянето от Югославската федерация, за преизграждане на държавните институции, създаване на собствена система за сигурност, формиране на своя външна политика, преразглеждане на всички области на вътрешната политика и консолидиране на нова „македонска идентичност”. На фона на трупащите се проблеми е направен задълбочен анализ на тежкия вътрешен въоръжен конфликт през 2001 г., наложените от него болезнени промени в Конституцията, законодателството и системата за сигурност, както и периодично възникващите политически кризи в страната. Добре обоснована е авторовата теза, че постюгославският македонизъм е презареден позитивно съобразно новите геополитически реалности, но неговите възродени черти имат подчертано деструктивно влияние върху вътрешната политика и в регионален план. Убедително е показано как в началото на XXI век РМакедония се изправя пред дихатомията: да вегитира като дълбоко разделена религиозно и етнически кантонизирана и провалена държава или да се реформира като наистина модерна европейска държава, искрено заинтересована от добросъседство и международно сътрудничество. Като червена нишка през цялото изследване преминава анализът на политиката на РБългария спрямо новопоявилата се югозападна съседка.

Показана е широката амплитуда в отношенията на РБългария към РМакедония – от еуфория и надежди за добросъседство през възраждане на проблеми от миналото и крайна стагнация до разочарование от съживяването на „езика на омразата”. Чест прави на авторката, че анализирайки нестихващите македонски претенции, подчертава потребността София последователно да отстоява българските национални интереси, независимо от намесата на заинтересовани международни субекти. Изследването на д-р Тонева помага да се даде експертно обоснован отговор на широко дебатирания по света въпрос за жизнеспособността на македонската държава, да се очертаят по-ясно потенциално възможните варианти за нейното бъдеще, да се разработят краткосрочни, средносрочни и дългосрочни стратегии спрямо сложно заплетения македонски възел. Направени са дори редица конкретни предложения за развитието на двустранните съседски отношения между РБългария и РМакедония в политическата, икономическата и хуманитарната област, както и в сферата на регионалната сигурност. Изрично следва да се изтъкне, че този приносен научен труд има подчертано приложен характер, тъй като се ползва от цялата система на МВнР на РБългария, включително от всички български посолства по света.

В пряка връзка с оценяваната по-горе монография се намира статията на кандидата „От УЗНА/УДБ-а към Управление за сигурност и контраразузнаване в Р.Македония”, публикувана в сп. „Македонски преглед”. Нейните допълващи научни приноси се отнасят предимно до анализа на системата за сигурност в съставната югославска република НРМ/СРМ (1945 – 1991 г.), когато нейните силови органи и структури за сигурност са под пряк федерален контрол. Показано е как манията по преследване на населението с българско етническо самосъзнание има за обективен резултат „проспиване” на зараждащия се албански религиозен и етнически сепаратизъм. На тази основа става по-ясен направеният в статията анализ на приемствеността на системата за сигурност на РМакедония със структурите за сигурност в Югославската федерация, както и изводите за приемственост, прекалена репресивност и половинчати реформи,

довели до остра политическа криза, вътрешен въоръжен конфликт и промяна на конституционните основи на младата република, разкрили риска за нейното федерализиране.

Към тази научна проблематика следва да бъде отнесен и научният доклад „Западните Балкани – евроинтеграция или неутрализация”, представен на международна конференция на ВСУ. В него е направен критичен анализ на един от основните приоритети на Българското председателство на Съвета на ЕС – европейската интеграция на Западните Балкани. Същевременно, коментирайки противоречивите и користни стремежи в региона на англосаксонските Велики сили (САЩ и Великобритания) и на Русия, е разкрит и аргументиран рискът от неговата „неутрализация”.

Интересът на д-р Тонева към Историята на политическите и правните учения е заявен ясно още с доклада „Реформите в Япония след Втората световна война – основа за икономически подем на страната”, изнесен (в съавторство с Валя Георгиева) на Национална научна конференция с международно участие. Анализът на наложеното от САЩ ново отваряне на Япония към света чрез въвеждането на нова Конституция, провеждането на селскостопанска реформа, направената промяна на законодателството за профсъюзите, осъществената дезинтеграция на милитаристични групировки и други в контекста на идеологията на либералната демокрация се разглежда като една от основните причини, прокарали пътя на японското „икономическо чудо”.

Още по-голямо внимание заслужава студията „Международни конфликти и икономически деструктуризъм”. Оригиналното в авторския подход към анализа на международния тероризъм и на международните конфликти е третирането на свързаните с тях проблеми чрез прилагане на методологичния инструментариум на съвременната конфликтология. Освен това, докато съвременните анализи са издържани почти изцяло в теоретичен план, авторката е подхождала в исторически план, което е едно основателно напомняне на днешните политолози, че най-

важната наука е Историята, без която не могат да бъдат убедително обяснени съвременните социални проблеми.

Интерес представлява и студията „Контрадемократията като генератор на социален капитал в постсоциалистическото пространство” (в съавторство с доц. д-р Младен Тонев). В нея е направен заслужащ внимание опит за адаптиране на възгледите на Пиер Розанвалон за „контрадемократията” в анализа на постсоциалистическия свят с акценти върху укрепване на надзорните органи, на формите за граждански контрол и на съдебния контрол.

Преобладаващата част от представените в конкурса *публикации на д-р Тонева се отнасят до проблемите на Българската народност и държавност*. Някои от тях разкриват интересни страници от далечното и по-близко минало, като обогатяват съществуващите знания за многовековното развитие на българската народност и държавност. Тук могат да бъдат отнесени етноложкото проучване „Обувката в средновековната ни етнокултура” и редица публикации в областта на библиотекознанието - научният доклад „Сътрудничеството между Шуменската народна библиотека и Ориенталския отдел на Софийската народна библиотека в края на 40-те години”, статията „„Европа” по рафтовете на една българска градска библиотека в края на XIX век (щрихи от изграждането на фонда на Варненската градска библиотека 1887 – 1900)” (в съавторство с Катя Раличкова) и статията „Пенчо Славейков и приносът му за европеизиране на Народната библиотека” в София – а също изнесеният на научна конференция с международно участие доклад „Английската дипломация и протестите на българите срещу решенията на Берлинския конгрес”. Но повечето и по-новите публикации на д-р Тонева в тази област се отнасят към актуални съвременни проблеми на българското общество и държава. Определен интерес представляват статията „Етнокултурни проблеми на социалната, стопанската и образователната интеграция на ромите в Република България” и научният доклад „Политикоикономически профил на българската емиграция в началото на XXI век” (и двете публикации в съавторство с доц. Мл. Тонев). Прави впечатление

особено силният интерес на д-р Тонева към съвременната българска образователна система. В научния доклад „Промените в традиционната библиографска дейност след автоматизирането ѝ (из опита на НБ „Ст. Чилингиров” – Шумен)” и статията „Библиотечно-библиографското обслужване на специалистите във века на информационните технологии” са направени професионални анализи на автоматизирането на библиотечно-библиографското обслужване и дигитализацията на информационния масив, на архивирането на библиотечна информация и автоматизирането на краеведската дейност, на ефективността на специализираните научни библиотеки и университетските фондове и ресурси. Най-висока оценка засужават докладите на д-р Тонева на международните научни конференции в Белград, Прага и Букурещ, посветени съответно на управлението на образованието в България, екообразованието и устойчивата градска среда, културно-историческите и образователните ресурси на селските райони.

Специално заслужава да бъде изтъкната плодотворната изследователска работа на д-р Тонева (в творчески дандем с доц. Тонев) върху финансовата култура на българите. Основните им идеи първоначално са представени в статията „Финансова грамотност и финансова култура в народопсихологията и традициите на българите”, а впоследствие са развити и обогатени в монографията „Финансова култура и финансова грамотност – ретроспекции и реалности. Идеи за финансово оцеляване” в обем 247 страници, издадена през 2021 г. от Издателството на ШУ „Еп. К. Преславски”. Както изрично е посочено в книгата, д-р Тонева е автор на втора, четвърта и пета глава, както и на библиографията, а също съавтор на първа, шеста и седма глава на монографията. Чрез ретроспективен поглед към далечното и по-близкото минало е показано как в продължение на дълги векове здравият разум, практичността и спестовността на българите им помагат да се справят с финансовите си проблеми и как през епохата на тоталитаризма ерозира тяхната финансова култура. Професионално се коментират тежките последици от продължаващия дефицит на финансова

култура на днешните българи, който ги прави лесна плячка на финансови пирамиди, алчни лихвари, нечисти търговски сделки, високорискови инвестиции и корумпирани администратори. Находчиво и малко провокативно са формулирани модели и алгоритми, съвети и препоръки за избягване на груби финансови грешки, намаляване на финансовия риск при теглене на кредит, избягване на невидимия капан на кредитните карти, стартиране на собствен бизнес, инвестиране на борсовите и извънборсовите пазари, възпитаване на стога финансова дисциплина. Монографията се отличава съществено от тясноспециализираните анализи на съвременните финансисти – проблемите се третират в един много по-широк контекст, търсец исторически паралели, извеждащ поуки от миналото, свързващ проблемите с ниските доходи, неравномерното разпределение на доходите, недоверието към финансовите институции, както и между хората. Изследването има гносеологични приноси по линия на анализиране на българската народопсихология в тази специфична област и безспорно социално значение със своята визия за увеличаване на финансовата грамотност на основната част от българските граждани в условията на тотална виртуализация на съвременния бизнес.

Намирам за важно да отбележа, че научните трудове на д-р Тонева са публикувани от издателства и издания не само на ВСУ „Ч. Храбър”, но и на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”, ШУ „Еп. К. Преславски”, ВБОУ „В. Левски”, ВВМУ „Н. Й. Вапцаров”, ВВУАПВО „П. Волов”, Съюза на учените, Македонския научен институт, Дипломатическия институт, Съюза на библиотечните и информационните работници, а също в международното списание „Устойчиво развитие” и в чуждестранни издания, което свидетелства, че нейното име и основните ѝ творчески постижения вече са познати и добре приети от българската университетска и научна общност. Това впрочем се вижда и от цитиранията на нейни трудове в 8 монографии и колективни трудове с научно рецензиране, 4 в реферирани издания и сборници с научно рецензиране (от които 2 от чуждестранни учени) и 5 в нереперирани списания с научно рецензиране.

В добавка към творческата активност на д-р Тонева следва да бъде отбелязано участието ѝ в 1 международен изследователски проект и в 7 проекта на национално равнище.

5. Критични бележки и препоръки

Д-р Тонева е доказал се на национално равнище експерт по системата за сигурност на РСМакедония и нейните анализи се следят с интерес. Последният обаче се появи в началото на 2018 г., а от тогава станахме свидетели на много нови важни и драматични събития, свързани с вътрешното развитие на македанската държава, нейните взаимоотношения със съседите, приемането ѝ в НАТО и турболентните процеси, свързани със стремежа ѝ за присъединяване към ЕС. В правото сме да очакваме от д-р Тонева нови нейни анализи и съм сигурен, че такива авторитетни научни списания, като „Международни отношения”, „Etudes Balkaniques” и други с готовност биха предоставили място за тях.

6. Лични впечатления за кандидата

Познавам творчеството на ас. Тонева, а и самата нея, от времето, когато защити своята докторска дисертация. От тогава следя с интерес нейните по-значими научни публикации, някои от които съм цитирал и препоръчвал на студентите ми в УниБИТ от специалностите по професионално направление Национална сигурност. Преки лични впечатления от нейната работа като университетски преподавател нямам, но добре зная мнението на уважавани професори на ВСУ, които оценяват високо преподавателската ѝ работа и не мога да не се доверя на тях.

7. Общо заключение

Взета в своята цялост, учебната дейност и научната продукция на д-р Тонева показват, че в лицето на кандидата имаме един изграден учен и уважаван университетски преподавател, който напълно покрива изискванията на чл. 24, ал. 1 и чл. 26, ал. 2, 3 и 5 на ЗРАСРБ и съответните изисквания на Правилника за неговото прилагане и на ВСУ за заемане на академичната длъжност „доцент”.

Затова без каквото и да било колебание и с убеденост ще гласувам в Научното жури ас. д-р Йорданка Ангелова Стоянова-Тонева да заеме академичната длъжност „доцент” във ВСУ „Ч. Храбър” по професионално направление 9. 1. Национална сигурност (История и теория на обществената сигурност, История на политическите и правните учения и Българската народност и държавност).

21 септември 2022 г./гр. София

Рецензент:

(проф. д-р Никола Аврейски)